

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ В ЗМІ: НА ЗАМІТКУ РЕДАКТОРОВІ

У статті розглянуто особливості використання елементів офіційно-ділового стилю мовлення в сучасних місцевих газетах; проаналізовано типові помилки, пов'язані з уживанням цього стилю.

Ключові слова: мова ЗМІ, стильова характеристика публікацій ЗМІ, офіційно-діловий стиль мовлення, канцеляризм, штамп, кліше.

Проблеми мови й стилю публікацій ЗМІ постійно привертають увагу науковців. Лінгвісти на матеріалах статей у періодичних виданнях відстежують динаміку розвитку мови на лексичному, фразеологічному, стилістичному, синтаксичному рівнях. Фахівці в галузях журналістикознавства, видавничої справи, редагування вивчають різні аспекти квалілогії текстів сучасної преси. Протягом останніх років у цьому напрямку працюють А. Капелюшний, П. Куляс, А. Мамалига, Л. Мацько, О. Пономарів, О. Сербенська, О. Стишов, М. Тимошик.

Більшість дослідників констатують, що в мовленні сучасних засобів масової інформації простежується загальна тенденція до демократизації публіцистичного стилю, а саме: 1) посилення особистісних рис у мовленні; 2) тяжіння до жаргонізмів, розмовних і просторічних елементів, сленгу; 3) активізація вживання іншомовних слів; 4) підвищена метафоризація, формування нової фразеології; 5) «американізація» мови; 6) вживання великої кількості росіянізмів; 8) зниження рівня культури мовлення.

Однак навіть поверхове ознайомлення з публікаціями нинішніх регіональних ЗМІ свідчить про наявність ще однієї тенденції – надмірність вживання офіційно-ділового стилю в інформаційних повідомленнях. На тлі психологічної відрази до «бюрократичної мови минулого» [4], яке відзначається дослідниками, таке захоплення бюрократичною мовою сьогодення сприймається як парадокс. Відповідно, основна мета цієї публікації – визначити межі застосування й типові девіації, пов'язані з використанням цього стилю в газетах «Хрещатик» (Х), «Вечірній Київ» (ВК), «Вечірня Полтава» (ВП).

Сфера вживання офіційно-ділового стилю мовлення зазвичай чітко обмежена і пов'язана з громадською, діловою, виробничою діяльністю. Будь-яке вкраплення його в текст іншого функціонального призначення сприймається як девіація, канцеляризм. Однак предмет і стилістика інформаційного повідомлення ЗМІ передбачає можливість обмеженого використання саме цього стилю. З цього приводу неодноразово висловлювалися провідні науковці. «Стилїстика... замітки, як правило,

передбачає наявність у викладі загальнозживаної лексики, відтінку офіційності в ній, авторської відстороненості» [8, 291], – зазначає М. Тимошик. Так само розмірковують, наприклад, і А. Капелюшний, і А. Приходько: «Конструктивним принципом мовлення в ЗМІ є поєднання експресії та стандарту. Широке застосування мають канцелярські кліше та побутові стереотипи – це найбільш звична й економна форма відображення тематико-ситуативної специфіки ділового та розмовного мовлення» [2, 127]; «краткие газетные сообщения по характеру использования языковых средств приближаются к научно-деловому стилю, обладая чертами фактологичности, документальности в передаче информации» [5, 155].

Однак вживання офіційно-ділового стилю в публіцистиці має бути обґрунтованим і дозованим. Крім того, в межах журналістської публікації він потребує адаптування. Тут важко не погодитися з А.А. Липгарт: «Отличительной особенностью публицистики как функционального стиля является то, что в силу ее содержательной и языковой специфики обсуждение специальных тем в рамках данного стиля неизбежно упрощает понятийный план и переводит дискуссию на более или менее популярный, неспециализированный уровень. Если же этого не происходит, если при наличии некоторой экспрессивности в тексте явно присутствует должным образом переданное специализированное содержание, значит, мы имеем дело с маркированной разновидностью научного или официально-делового стиля, но никак не с публицистикой» [3].

Спершу проаналізуємо найбільш типові випадки використання елементів офіційно-ділового стилю, а потім – помилки, пов'язані з нерозумінням його специфіки.

Неодноразово в науковій літературі вже відзначалося, що розщеплені присудки, а також конструкції «розщеплений присудок + іменник» в тексті газетної публікації сприймаються як канцеляризми. Однак вони доволі поширені: «два нові заклади були відкриті», «понад 23 тисячі киян матимуть можливість отримувати», «проводиться перерахунок надбавки» (Х – 2011 – № 178), «утеплення дає можливість заощадити», «дасть змогу відключити», «рішення сьогодні буде розглянуте депутатами» (ВК – 2011 – № 175). У більшості випадків їх надзвичайно просто замінити без будь-яких інформаційних втрат: «надбавки перераховуються», «заклади відкрилися», «депутати розглянуть».

Стилістичною помилкою в будь-якому творі, окрім текстів офіційних документів, є вживання кількох поспіль іменників. Особливо – при збігові відмінкових закінчень: «внесено подання начальнику... про усунення порушення вимог кримінально-процесуального закону» (ВК – 2011 – № 175 – С. 3). Очевидно, що зрозуміти це повідомлення читачеві було б набагато легше, якби автор чи редактор спростили виклад, усунувши при цьому ще й багатослів'я, адже «порушення вимог закону» – це порушення самого закону. Наприклад: «внесено подання начальнику... Низка рекомендацій, що містяться

в ньому, допоможуть усунути порушення кримінально-процесуального закону».

Часто в текстах газетних публікацій використовуються складні для сприймання, незрозумілі пересічному читачеві слова. Переважно це запозичення: «платниками податку є фізичні та юридичні особи, в тому числі нерезиденти» (ВП – 2012 – №3 – С. 2), «існуючу променаду мають намір реконструювати та в перспективі розширити», «санстанція... здійснюватиме... дератизацію від гризунів, кліщів, комарів...» (ВК – 2011 - № 175); «комунальне підприємство... розробить кошторисну документацію для термосанасії будівель бюджетної сфери», «будівництво об'єкта відбувається способом мікротунелювання тунелепрохідного комплексу», «в лісах не займаються рекреаційною діяльністю» (Х – 2011 – №178). Чи не краще в цих випадках було б знайти українські відповідники: «місце для прогулянок», «знищення гризунів», «утеплення будівель», «діяльність, спрямована на організацію відпочинку людей». Інформація ж про «нерезидентів» чи «мікротунелювання тунелепрохідного комплексу» може бути цікавою лише фахівцям, а не широкому загалу читачів.

Не менш поширені складні речення або речення із великою кількістю підрядних. Так, наприклад, в одній замітці читаємо: «У суді розглядається кримінальна справа щодо двох дільничних інспекторів Святошинського райуправління міліції, які незаконно затримали громадянина, доставили до опорного пункту міліції, де завдали йому тяжких тілесних ушкоджень, внаслідок чого чоловік помер» (ВК – 2011 – № 175 – С. 3). Власне, в газетному повідомленні використано стиль протоколу. «Безперервність зв'язків одного виду», за Р. Г. Іванченком [1, 206], заважає адекватному розумінню тексту, не дозволяє читачеві правильно ранжувати інформаційні фрагменти за значимістю. Відредагуємо подібний приклад. Замість довгих і заплутаних пояснень «новий колектор, який після введення в експлуатацію дозволить відключити насосну станцію, що призведе до економії енергоресурсів і тим самим знизить вартість водовідведення» (Х – 2011 – №178 – С. 2) краще сказати: «новий колектор дозволить відключити насосну станцію, зекономити енергоресурси і знизити вартість водовідведення». Логічна зв'язність також порушується, коли підрядне речення віддаляє означення від означуваного: «У зв'язку з черговим підвищенням прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, з 784 грн до 800 грн з 1 грудня 2011 року буде проведено перерахунок складових пенсійної виплати, розмір яких визначається від цього показника» (Х – 2011 – №178 – С. 1). Краще було б сказати: «Для осіб, які втратили працездатність, прожитковий мінімум підніметься з 784 грн до 800 грн. У зв'язку з цим із 1 грудня 2011 року буде проведено перерахунок складових пенсійної виплати».

Ще одна проблема авторів, які перебувають під впливом стилю опрацьованих ними ділових паперів, – невмотивоване використання сталих висловів, кліше. У переважній більшості випадків такі вислови нічого не означають і призводять до появи ще однієї помилки, багатослів'я: «що

стосується... тріщин, то цей показник теж має виражену тенденцію до зростання» (замість «кількість тріщин збільшується»), «це той чинник, який дається людині природою»; «важливим моментом є режим харчування...», «щодо відпочинку дорослих, то для них облаштовують місця для гри в доміно» (ВК – 2011 – № 175 – С. 14-15); «робота над комп'ютером носила дослідницький характер з метою експериментальної перевірки принципів побудови універсальних цифрових ЕОМ», «якщо говорити про відмінності «Ланоса» з автоматом перед аналогом із МКПП, то змін досить багато» (ВП – 2012 - №3); «опрацювали матеріали щодо діяльності цих господарств, зокрема у частині забезпечення відповідною інфраструктурою місць відпочинку населення в природних умовах» (Х – 2011 – №178 – С. 2). З огляду на численність таких хиб стилю, варто все-таки зайвий раз наголосити: читачеві газети завжди буде приємніше себе усвідомлювати «людиною, яка відпочиває на природі», аніж «населенням із відпочинком в природних умовах».

Перевантаження фактичним матеріалом, доцільність наведення якого досить сумнівна, – порушення інформаційних норм редагування. Автори й редактори мають пам'ятати, що не вся інформація, яка є в звітах певних установ, цікава читачеві. Наприклад: «До початку травня на напрямках прискореного руху Київ – Гребінка та Київ – Коростень – Шепетівка – Здолбунів поїзди зможуть розвивати швидкість до 160 км / год... У минулому році колійники Південно-Західної залізниці відремонтували понад 850 км колії. Зокрема, на напрямках прискореного руху пасажирських поїздів Київ – Гребінка відремонтували понад 156 км, на Київ – Коростень – Шепетівка – Здолбунів – понад 430 км. Вони уклали 248 комплектів нових стрілочних переводів, із яких на напрямках впровадження прискореного руху – 157 комплектів швидкісних стрілочних переводів, що дозволяють здійснювати рух пасажирських поїздів у межах станції зі швидкістю до 140 км/год... Крім того, до початку травня на напрямках прискореного руху Київ – Гребінка та Київ – Коростень – Шепетівка – Здолбунів запланували виконати низку ремонтно-колійних робіт. Відтак на 509,6 км колії поїзд розвиватиме швидкість до 160 км/год» (ВП – 2012 - №3 – С. 3).

Так само бездумно часто наводяться деталізовані переліки (класифікаційні списки), які є власне цитатами, фрагментами законів: «Вони сплачують податок залежно від частки нерухомості, яка належить їм. Не оподатковуються: 1) об'єкти житлової нерухомості, які перебувають у власності держави або територіальних громад (їх спільній власності); 2) об'єкти житлової нерухомості, які розташовані...» (ВП – 2012 - №3 – С. 2).

Наступна типова помилка – еkleктизм стилю. В межах одного повідомлення автор не повинен поєднувати засоби виразності, властиві різним функціональним стилям. Натомість читаємо: «Його проводили у стінах Полтавської облдержадміністрації з ініціативи громадської ради при міськвиконкомі за дієвої підтримки колег з громадської ради, що діє при голові облдержадміністрації». Наявність великої кількості складноскорочених слів, кліше налаштовує читача на офіційну тональність повідомлення, однак у

наступному реченні автор використовує яскраві епітети й метафори, тобто повертається власне до публіцистики: «Але полтавська громада вирішила довести очільникам міста, що вона не беззуба і не збирається мовчки “ковтати” квартплату, що злетіла у розмірах у 1,5 – 5 разів» (ВП – 2012 – №3).

Наведені вище приклади засвідчували помилки, пов'язані з надмірністю чи невмотивованістю використання засобів офіційно-ділового стилю мовлення в інформаційних газетних повідомленнях. Однак є й девіації, обумовлені складністю цього стилю.

Перш за все, привертає увагу величезна кількість повторів, тавтологій. У мові офіційних документів їх уникати не обов'язково, на відміну від мови ЗМІ. Однак помітити їх у такому тексті навіть редакторів не завжди просто, оскільки око звикає до стандартних, повторюваних конструкцій і висловів: «Відповідно до нормативних документів, при проведенні заходів за участі великої кількості людей передбачені заходи безпеки»; «На станції Київської міської станції швидкої медичної допомоги...» (ВК – 2011 - № 175); «В Україні банки активно займалися кредитуванням населення до економічної кризи 2008 року, та, зіткнувшись з проблемою суттєвого зниження платоспроможності населення...»; «розмір яких визначається від цього показника. Розмір підвищення інвалідам...» (Х – 2011 – №178); «Спочатку МЕРМ планувалася як макет або модель Великої електронної рахункової машини (ВЕРМ), спочатку перша літера “М” у назві означала “модель”... 25 грудня 1951 року МЕРМ була прийнята комісією Академії наук і офіційно здана в експлуатацію. На цей момент аналогічні машини були тільки в США й Великобританії. До 1957 року МЕРМ активно експлуатувалася, у тому числі й при створенні водневої бомби» (ВП – 2012 – №3).

Часто в текстах бачимо неточності слововживання: «При розробці Генплану усі ці негаразди, про які зауважили представники громадської організації щодо лісів та лісопарків в столиці, ми врахували», «управління та організації... цілком не прийняли таку ініціативу», «Розмір підвищення інвалідам війни першої групи, передбаченого Законом України “Про статус ветеранів війни”, збільшиться з 392 грн до 400 грн» (Х – 2011 – №178). Певна річ, враховуються «зауваження», а не «негаразди»; ініціатива «не підтримується взагалі», а не «цілком не приймається»; збільшується «розмір виплат» (або «розмір підвищення виплат»). На жаль, не знижується й частотність вживання кальок з російської: «несуть потенційну небезпеку» (краще – «становлять»), «у повній мірі справляються» («повністю»), «судами на даний час задоволено» («на цю годину», «нині»), «в ході перевірки встановлено», «у ході слідства вказані працівники міліції затримані» («під час»); «робота носила дослідницький характер» («мала»).

«Небезпечними» для авторів і редакторів у межах офіційно-ділового стилю залишаються поширені ускладнені речення. Неправильне узгодження дієприслівникових зворотів, амфіболія та інші логічні помилки – типовий наслідок бездумного «нанизування» скопійованих із документів синтаксичних кліше: «Переїнявши закордонний досвід створення парків, умовою

висаджування тут дерев також буде те, що будь-якої пори дня на всі лавки повинна падати тінь від рослин»; «У майбутньому не виключено, що їхня кількість збільшиться...»; «мною... організовано та спрямовано роботу, саме задля досягнення її ефективності з пріоритетних напрямів, фактичного поновлення прав і свобод громадян та інтересів держави» (ВК – 2011 - № 175); «Головне управління... розробило програму, як підвищити ефективність використання енергетичних ресурсів» (Х – 2011 – №178 – С. 2).

Загалом, у інформаційних повідомленнях аналізованих видань («Вечірній Київ», «Вечірня Полтава», «Хрещатик») відзначається тенденція до зловживання офіційно-діловим стилем мовлення. Без великої в тому потреби використовуються: запозичення, терміни, кліше, стандартні вислови, складні синтаксичні конструкції, розщеплені присудки, розширені класифікаційні списки, деталізований виклад фактів, що мають сенс у звітах установ, але не потрібні пересічному читачеві.

Низка помилок у використанні цього стилю пов'язана також із нерозумінням його специфіки та особливостей використання. Часто зустрічаються тавтології, неточності слововживання, русизми, логічні помилки, відсутність узгоджень тощо. Невмотивованим у межах одного повідомлення є також тяжіння до еkleктизму, поєднання засобів виразності різних функціональних стилів мовлення.

Робиться це через бездумне копіювання текстів указів, звітів, протоколів, різних установ, відсутність аналізу інформаційної цінності фактів та адаптування тексту. Більшість помилок обумовлені не потребою лаконізувати повідомлення і зробити його максимально точним, а поспіхом і недбалістю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванченко Р.Г. Літературне редагування [Текст] / Р. Г. Іванченко. – К. : Вища школа, 1983. – 368 с.
2. Капелюшний А.О. Практична стилістика української мови : навчальний посібник [Текст] / А. О. Капелюшний, вид. 2-ге, перероблене. – Львів : ПАІС, 2007. – 400 с.
3. Липгарт А.А. К проблеме языковедческого описания публицистического функционального стиля // Режим доступу: <http://evartist.narod.ru/text12>.
4. Магден О. Мова сучасних ЗМІ як об'єкт лінгвістичних досліджень / О. Магден // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_DNI_2008/Philologia/33283.
5. Приходько А.И. Стилевая эклектичность газетного дискурса [Текст] / А.И. Приходько, Е.А. Холмина // Вісник Запорізького національного університету : збірник наукових статей. Філологічні науки. – Випуск № 1. – 2008. – С. 154-156.
6. Сербенська О.А. Інновації у мові сучасних українських мас-медіа [Текст] / О. А. Сербенська // 125 років Наукового товариства ім. Шевченка : зб. наук. праць і матеріалів, присвячених Ювілею товариства / Науко. Т-во ім. Т. Шевченка. – Л. : [б. в.], 2002. – С. 158-177.
7. Супрун Л.В. Сучасне мовлення ЗМІ: зони ризику [Текст] / Л. В. Супрун // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальная коммуникация». – Том 21 (60). – 2008. – № 1, – С. 154-159.
8. Тимошик М.С. Книга для автора, редактора, видавця : практичний посібник / М. С. Тимошик. – 2-ге вид., стереотипне. – К. : Наша культура і наука, 2006. – 560 с.

Kharitonenko O. Features operation official business style in the media: notes for editors

In the article the features using elements official-business style of speech in modern regional newspapers; analyzes common errors associated with use of this style.

Keywords: *language media, style characteristic media publications, official business style of speech, kantselyarizmy, cliché, cliché.*